

1. POPULAČNÍ VÝVOJ

Poslední desetiletí dvacátého století přineslo v populačním vývoji České republiky několik přelomových změn, jimiž se poněkud vymyká z kontinuity poválečného vývoje.

K 1. lednu 1993 vznikla samostatná Česká republika. Tento samotný fakt nesouvisí s populačním vývojem přímo, ale znamenal ve svém důsledku konec bezprostředního vzájemného ovlivňování obou populací dřívějšího společného státu (z hlediska demografické reprodukce i ekonomiky). Zcela jiného charakteru nabyly i migrační pohyby mezi oběma novými státy. Více se však v populačním vývoji, zejména v plodnosti, sňatečnosti, přirozeném přírůstku a migraci, promítla dramatická změna celkových společenských a ekonomických poměrů po roce 1989 a jejich evropský kontext.

Při sčítání k 1. 3. 2001 bylo zjištěno 10 230 060 bydlících obyvatel, tj. o 72 tisíc méně než v roce 1991, a to přesto, že při sčítání 2001 byli do počtu bydlících obyvatel zahrnuti i cizinci, jimž byl povolen dlouhodobý pobyt (pobytové vízum nad 90 dnů podle zákona č. 326/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Jde o třetí intercensální úbytek obyvatel v historii, jenž měl ovšem zcela jiné příčiny než úbytky obou válečných období 20. století (úbytek v letech 1910-1921 celkem 69 tis., mezi sčítáními 1930 a 1950 celkem 1 778 tis.). Počet obyvatel při sčítání 2001 byl dokonce nižší než v roce 1980 (o 62 tis.).

Vývoj počtu obyvatel na území České republiky ¹⁾

Období, datum sčítání lidu	Počet obyvatel (v tisících)	Hustota zalidnění na 1 km ²	Datum sčítání lidu, bilance	Počet obyvatel	Hustota zalidnění na 1 km ²
Odhady			Sčítání lidu		
5. - 6. století	350 - 500	4 - 6	31. 10. 1857	7 016 531	89
Kolem roku 1000	1 100	14	31. 12. 1869	7 617 230	97
Kolem roku 1100	680	9	31. 12. 1880	8 222 013	104
Kolem roku 1200	1 000 - 1 235	13 - 16	31. 12. 1890	8 665 421	110
Kolem roku 1400	2 300 - 3 270	29 - 41	31. 12. 1900	9 372 214	119
Kolem roku 1500	1 625 - 3 000	21 - 38	31. 12. 1910	10 078 637	128
Kolem roku 1600	2 000 - 3 800	25 - 48	15. 2. 1921	10 009 587	127
Kolem roku 1650	1 725 - 2 000	22 - 25	1. 12. 1930	10 674 386	135
1712	2 800	35	1. 3. 1950	8 896 133	113
1754	3 800	48	1. 3. 1961	9 571 531	121
1787	4 578	58	1. 12. 1970	9 807 697	124
1800	4 812	61	1. 11. 1980	10 291 927	131
1840	6 341	80	3. 3. 1991	10 302 215	131
1850	6 838	87	1. 3. 2001	10 230 060	130
			31. 12. 2004 ²⁾	10 220 577	130

¹⁾ Údaje přepočteny (resp. odhadnuty) na územní strukturu roku 2001

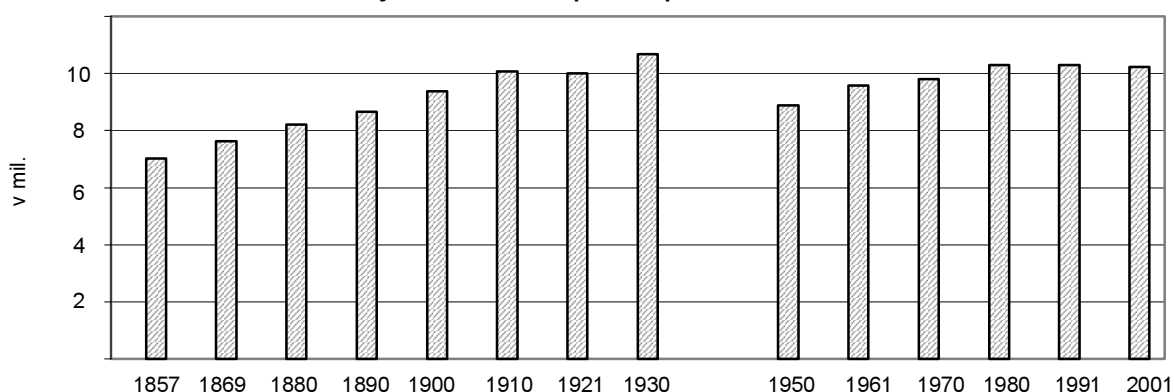
²⁾ Bilance obyvatelstva

Prameny:

Demografická příručka 2004, ČSÚ, Praha 2004, kód publikace 4032-05

Vývoj obyvatelstva v České republice v roce 2004, ČSÚ, Praha 2005, kód publikace 4007-05

Počet obyvatel v České republice podle sčítání lidu 1857 - 2001

Porodnost a plodnost se v uplynulém desetiletí prudce snížily na historicky dosud nejnižší hodnoty a rovněž v evropském a světovém srovnání patřily k nejnižším. Úhrnná plodnost dosáhla svého minima v roce 1999 hodnotou **1,13** dítěte na 1 ženu v plodném věku, když ještě v roce 1991 činila **1,86**. Přes významné zlepšení úmrtnosti a prodloužení střední délky života (v období 1991-2000 o 3,4 roku u mužů a o 2,6 roku u žen) má přirozený přírůstek obyvatelstva počínaje rokem 1994 nepřetržitě zápornou hodnotu. V desetiletí 1991-2000 ubylo přirozenou měnou 125 tis. obyvatel, tedy - obrazně řečeno - "zmizelo" celé jedno velkoměsto. Celkově nepříznivý vývoj nemohl být kompenzován ani zvýšeným ziskem ze zahraničního stěhování, jenž ve stejném období činil 87 tis. obyvatel.

Základní údaje o pohybu obyvatelstva v období 1991 - 2004 (na 1000 obyvatel)

Rok	Živě narození	Zemřelí	Přirozený přírůstek	Saldo zahraničního stěhování	Celkový přírůstek
1991	12,5	12,1	0,5	0,3	0,8
1992	11,8	11,7	0,1	1,2	1,3
1993	11,7	11,4	0,3	0,5	0,8
1994	10,3	11,4	-1,0	0,9	-0,1
1995	9,3	11,4	-2,1	1,0	-1,1
1996	8,8	10,9	-2,2	1,0	-1,2
1997	8,8	10,9	-2,1	1,1	-1,0
1998	8,8	10,6	-1,8	0,9	-0,9
1999	8,7	10,7	-2,0	0,9	-1,1
2000	8,8	10,6	-1,8	0,7	-1,1
2001	8,9	10,5	-1,7	-0,8	-2,5
2002	9,1	10,6	-1,5	1,2	-0,3
2003	9,2	10,9	-1,7	2,5	0,8
2004	9,6	10,5	-0,9	1,8	0,9

Důsledkem vývoje přirozené měny, tj. poklesu plodnosti na jedné a snižování úmrtnosti na druhé straně, bylo zhoršování věkové struktury obyvatelstva (tzv. demografické stárnutí), jež však bylo zčásti (a pouze dočasně) zmírněno vymíráním silných populačních ročníků narozených po roce 1919. Podíl dětské složky (0 - 14 let) v populaci se snížil ze 23,4 % v roce 1980 na 16,2 % o dvacet let později. Ještě dramatičtěji se vyvíjel index stáří, jenž dosáhl již hodnoty 85,4. Hodnota indexu ekonomického zatížení se naopak snížila, avšak jde pouze o dočasný vývoj, jenž bude vystřídán počínaje rokem 2008 růstem tohoto ukazatele.

**Základní ukazatele věkové struktury obyvatelstva při sčítání lidu 1980, 1991 a 2001
a k 31. 12. 2004**

Věková skupina, ukazatel	Podíl na celkovém počtu obyvatel (v %)			
	1980	1991	2001	2004
0 - 14	23,4	21,0	16,2	15,0
15 - 64	63,1	66,3	70,0	71,0
65 a více	13,5	12,7	13,8	14,0
Hodnota ukazatele				
Průměrný věk	35,4	36,3	38,8	39,8
Věkový medián ¹	33,0	35,4	37,6	37,7
Index stáří ²	57,5	60,2	85,4	94,0
Index ekon. zatížení ³	58,5	50,7	42,9	40,8

¹ Věkový medián rozděluje obyvatelstvo podle věku na dvě stejně početné skupiny

² Počet osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku 0 - 14 let

³ Počet dětí ve věku 0 - 14 let a osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 15 - 64 let

Ani výhled do budoucna není ve vývoji počtu obyvatel a jeho věkové struktury optimistický. Demografická projekce¹ předpokládá ve střední variantě stabilizaci a v pozdějším období mírné zvýšení plodnosti, pokračování příznivého vývoje úmrtnosti a stabilní kladné saldo zahraniční migrace. Stejně jako ve většině zemí Evropské unie se však bude celkový počet obyvatel nepochybně nadále snižovat. Zprvu zvolna a po roce 2010-2015 velmi rychle bude růst podíl obyvatel v poproduktivním věku, do něhož se dostanou silné poválečné generace. Kolem roku 2040 pak do této věkové kategorie přejdou i početné ročníky „baby boomu“ kolem poloviny 70. let. To vyvolává mimo jiné i silný ekonomický a politický tlak na uskutečnění důchodové reformy, jež by měla oslabit závislost bilance finančního důchodového účtu na demografickém vývoji.

Sňatky

Poslední decenium 20. století je charakterizováno značnými společenskými změnami, jež se projevily i v postojích obyvatelstva k manželství. Sňatečnost se po celé poslední intercensální období snižovala na historicky nejnižší hodnoty a tento vývoj dosud pokračuje. V letech 1991-2001 se zvýšil podíl svobodných mužů v populaci na 42 %, svobodných žen je již třetina. Naproti tomu se snižuje zastoupení ženatých a vdaných. Snižování sňatečnosti je sice provázeno vyšší mírou neformálních soužití, nicméně sekundárně se promítá i do ovlivnění úrovně plodnosti. Odklad sňatků provázený posunem maximální plodnosti do vyššího věku je velmi zřetelným fenoménem.

**Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu a pohlaví při sčítání lidu 1980, 1991 a 2001
a k 31. 12. 2004 (v %)**

Rodinný stav	1980		1991		2001		2004	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
Svobodní	22,8	14,2	25,0	15,7	42,3	32,9	43,0	33,5
Ženatí, vdané	69,2	63,2	65,4	60,0	47,6	45,2	46,5	44,3
Rozvedení	4,4	5,7	6,2	7,8	7,1	8,8	8,1	9,9
Ovdovělí	3,5	16,9	3,3	16,4	2,5	12,6	2,4	12,3
Nezjištěno	0,1	0,0	0,1	0,1	0,5	0,5	-	-
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Počty sňatků i hrubá míra sňatečnosti po celé desetiletí (až na drobné výjimky) klesaly, ačkoliv počet obyvatel ve věku vysoké sňatečnosti vzrůstal, neboť se do této věkové kategorie posunuly početné ročníky mladých lidí narozených na počátku sedmdesátých let.

¹ Projekce obyvatelstva ČR do roku 2050, ČSÚ, Praha 2003, kód publikace 4020-03

**Počet sňatků a hrubá míra sňatečnosti
v letech 1991 - 2004**

Rok	Počet sňatků	
	absolutně	na 1000 obyv.
1991	71 973	7,0
1992	74 060	7,2
1993	66 033	6,4
1994	58 440	5,7
1995	54 956	5,3
1996	53 896	5,2
1997	57 804	5,6
1998	55 027	5,3
1999	53 523	5,2
2000	55 321	5,4
2001	52 374	5,1
2002	52 732	5,2
2003	48 943	4,8
2004	51 447	4,9

**Podíl ženatých mužů a vdaných žen ve věku 15 - 34 let při sčítání lidu 1980, 1991 a 2001
a k 31. 12. 2004 (v %)**

Věková skupina	Ženatí muži				Vdané ženy			
	1980	1991	2001	2004	1980	1991	2001	2004
15 - 19	1,2	1,5	0,1	0,1	8,3	7,2	0,8	0,4
20 - 24	32,1	32,0	8,5	4,2	67,4	61,5	21,2	12,4
25 - 29	72,9	67,8	40,4	28,5	85,2	81,6	59,5	46,6
30 - 34	83,1	77,4	64,0	56,6	87,0	83,8	74,1	68,0

Obě tabulky vypovídají o razantních změnách sňatkového chování populace, jež proběhly převážně ve velmi krátké době posledního desetiletí. Zatímco při sčítání lidu 1991 tvořili ve věkové skupině 30 - 34 let svobodní muži 15 % resp. svobodné ženy 6 %, v roce 2001 to byla čtvrtina mužů a 11 % žen a tento trend pokračoval i v dalších letech. Velký pohyb zaznamenal i průměrný věk snoubenců při prvním sňatku, jenž se zvýšil od roku 1991 u mužů o 5,8 roku na 30,5 roku; u žen činilo zvýšení rovněž o 5,8 roku na 28 let (údaje za rok 2004).

Průměrný věk ženichů a nevěst při prvním sňatku

Rok	Průměrný věk	
	muži	ženy
1991	24,7	22,2
1992	24,8	22,5
1993	25,4	23,2
1994	26,1	23,9
1995	26,7	24,6
1996	27,1	24,9
1997	27,6	25,4
1998	28,1	25,7
1999	28,5	26,2
2000	28,8	26,4
2001	29,2	26,9
2002	29,7	27,2
2003	30,2	27,7
2004	30,5	28,0

Pozn.: údaje z tabulek sňatečnosti svobodných

Rozvody

Poslední desetileté období bylo ve vývoji rozvodovosti výjimečné tím, že dlouhodobý trend zvyšování rozvodovosti byl v letech 1999 a 2000 přerušen. Příčinou byla novela zákona o rodině z roku 1998, která přinesla určité zpřísnění legislativních podmínek pro rozvod manželství se závislými dětmi. Podle předpokladu se však praxe českých soudů situaci vcelku rychle přizpůsobila, protože samotná změna zákona pochopitelně neovlivnila počet skutečných rozpadů manželství. Hrubá míra rozvodovosti překročila předešlé maximum z roku 1996 hodnotou 3,24 promile v roce 2004. O pravděpodobném procentu rozpadu manželství vypovídá ukazatel úhrnné rozvodovosti. Počínaje rokem 2000 se opět zvyšuje a v roce 2004 dosáhl již hodnoty 49 %, tedy na dosah psychologické hranice jedné poloviny manželství končících rozvodem. Poněkud vzrostla i průměrná doba trvání manželství při rozvodu, a to z 10,3 roku (1991) na 11,5 roku (2000) a tento trend pokračoval i nadále (12,1 roku v roce 2004).

Rozvody a rozvodovost v letech 1991 - 2004

Rok	Počet rozvodů	Rozvody		Průměrná doba trvání rozvedených manželství (v letech)	Průměrný počet nezletilých dětí	Úhrnná rozvodovost ¹
		na 1000 obyvatel	na 100 sňatků			
1991	29 366	2,85	40,8	10,3	1,09	0,35
1992	28 572	2,77	38,6	10,4	1,09	0,34
1993	30 227	2,93	45,8	10,5	1,07	0,36
1994	30 939	2,99	52,9	10,7	1,07	0,38
1995	31 135	3,01	56,7	10,7	1,05	0,38
1996	33 113	3,21	61,4	10,9	1,05	0,42
1997	32 465	3,15	56,2	10,9	1,03	0,42
1998	32 363	3,14	58,8	11,0	1,00	0,43
1999	23 657	2,30	44,2	11,0	0,83	0,32
2000	29 704	2,89	53,7	11,3	0,95	0,41
2001	31 586	3,09	60,3	11,5	0,96	0,45
2002	31 758	3,11	60,2	11,7	0,95	0,46
2003	32 824	3,22	67,1	12,0	0,94	0,48
2004	33 060	3,24	64,3	12,1	0,94	0,49

¹ Podíl manželství končících rozvodem za předpokladu zachování intenzit rozvodovosti

K podstatným změnám došlo i v podílu rozvedených osob v populaci. V roce 2001 tvořili rozvedení muži 8,5 % a rozvedené ženy 10,3 % všeho obyvatelstva staršího 15 let. Největší nárůst byl zaznamenán ve věkové skupině 40-49letých, kde se podíl rozvedených žen od roku 1980 zdvojnásobil a podíl rozvedených mužů se zvýšil ještě více. Naopak u skupiny 20-24 se podíl rozvedených snížil, což souvisí s razantním poklesem sňatečnosti v této kategorii.

Podíl rozvedených podle věkových skupin při sčítání lidu 1980, 1991 a 2001 a k 31. 12. 2004 (v %)

Věková skupina	Muži				Ženy			
	1980	1991	2001	2004	1980	1991	2001	2004
20 - 24	1,0	1,3	0,5	0,3	2,6	3,2	1,5	0,8
25 - 29	3,6	4,4	4,4	3,1	5,3	7,0	7,8	5,6
30 - 34	5,5	7,2	10,2	9,6	7,0	9,6	13,8	13,7
35 - 39	6,5	9,5	12,8	15,4	8,4	11,7	15,9	18,8
40 - 44	6,8	10,7	14,4	17,2	8,5	12,7	16,9	20,0
45 - 49	6,7	10,6	15,2	17,7	8,6	12,3	17,1	19,3
Celkem z obyvatel starších 15 let	3,3	4,8	8,5	9,6	4,5	6,2	10,3	10,2

Narození

Společenské a ekonomické změny konce dvacátého století se dramaticky promítly do vývoje aktivní složky demografické reprodukce, tj. plodnosti žen. Ve velmi krátké době se reprodukční chování naší populace výrazně změnilo. Nastoupené trendy snižování plodnosti a jejího odkládání do vyššího věku žen a přijetí de facto „západního“ modelu reprodukčního chování proběhlo velmi rychle. Vývoj se však nezastavil a došlo k hlubokému propadu porodnosti a plodnosti na historicky nejnižší hodnoty u nás zaznamenané. V posledních dvou letech se projevují známky stabilizace nebo nepatrného růstu plodnosti, období je však příliš krátké, než abychom mohli s určitostí hovořit o obratu. Spíše jde o realizaci části odložené plodnosti z počátku a poloviny 90. let.

Počty živě narozených dětí se meziročně snižovaly až udivujícím tempem. Ještě v roce 1991 se živě narodilo téměř 130 tis. dětí a v r. 1996 už pouze necelých 91 tis. V posledních letech se počty narozených poněkud zvyšují v závislosti na růstu počtu žen ve věku nejvyšší plodnosti. Ta ale již nenastupuje ve 21. roce věku žen, jak tomu bylo ještě v roce 1991, ale od roku 2003 až ve věku 28 let.

Narození a porodnost v letech 1991 - 2004

Rok	Narození			Živě narození na 1000 obyvatel	Narození mimo manželství (v %)
	celkem	živě	z toho mimo manželství		
1991	129 850	129 354	12 703	12,5	9,8
1992	122 142	121 705	13 008	11,8	10,7
1993	121 470	121 025	15 323	11,7	12,7
1994	106 915	106 579	15 507	10,3	14,5
1995	96 397	96 097	14 947	9,3	15,6
1996	90 763	90 446	15 288	8,8	16,9
1997	90 930	90 657	16 125	8,8	17,8
1998	90 829	90 535	17 209	8,8	19,0
1999	89 774	89 471	18 426	8,7	20,6
2000	91 169	90 910	19 792	8,8	21,8
2001	90 978	90 715	21 359	8,9	23,5
2002	93 047	92 786	23 459	9,1	25,3
2003	93 957	93 685	26 713	9,2	28,5
2004	97 929	97 664	29 941	9,6	30,6

Razantní nárůst podílu dětí narozených mimo manželství je dalším charakteristickým jevem, jenž nastoupil v posledním desetiletí. V současné době překročil podíl nemanželských dětí 30 % živě narozených a nic nesevřčí o ukončení tohoto trendu. Ostatně řada evropských zemí má tento podíl ještě vyšší a ve čtyřech z nich - v Norsku, Švédsku, Estonsku a na Islandu se rodí mimo manželství více než polovina dětí.

O dočasném charakteru aktuálního zvýšení porodnosti svědčí fakt, že se od r. 2002 zvyšuje podíl porodů prvního pořadí. Souvisí to právě s růstem mimomanželské reprodukce, kde vysoce převládají první děti.

Změny v režimu plodnosti nejlépe charakterizuje vývoj specifických plodností žen. Celé sledované období je charakteristické přesunem maximální plodnosti do vyššího věku žen. Plodnost věkové skupiny 25 - 29 let převýšila plodnost žen ve věku 20 - 24 let poprvé v roce 1998. Od téhož roku vzrůstá i plodnost žen skupin 30 - 34 a dokonce i 35 - 39 let (ta již od roku 1996). Velmi rychlý, výrazný a zřejmě trvalý byl pokles plodnosti nejmladší věkové skupiny žen.

Úhrnná plodnost dosáhla svého historického minima v roce 1999 hodnotou pouhých 1,13 živě narozeného dítěte na 1 ženu v plodném věku. Pouze několik málo evropských zemí (převážně z regionu střední a východní Evropy) mělo plodnost na srovnatelně nízké úrovni. Jak již bylo řečeno, současný mírný vzestup plodnosti zřejmě nemůže být ještě hodnocen jako vývojový obrat. I v

budoucnu je nutné očekávat, že nově narozené generace početně zdaleka nenahradí generace jejich rodičů.

Plodnost žen podle věku a čistá míra reprodukce v letech 1991 - 2004

Rok	Počet živě narozených dětí na 1000 žen daného věku					Úhrnná plodnost ¹	Čistá míra reprodukce ²
	15 - 19	20 - 24	25 - 29	30 - 34	35 - 39		
1991	46,7	171,3	101,1	36,5	11,1	1,86	0,888
1992	44,7	154,0	94,8	35,1	10,3	1,72	0,819
1993	42,9	145,4	94,3	37,1	11,2	1,67	0,800
1994	32,6	121,8	85,6	35,8	10,7	1,40	0,690
1995	24,4	102,3	81,4	35,2	10,6	1,28	0,612
1996	20,1	91,0	79,2	35,1	11,0	1,19	0,570
1997	18,0	85,5	82,7	36,2	12,0	1,17	0,563
1998	16,4	80,0	84,8	37,5	12,7	1,16	0,556
1999	15,3	72,6	86,4	39,4	13,1	1,13	0,547
2000	13,2	67,8	90,5	43,1	14,4	1,14	0,546
2001	11,5	61,4	92,4	48,3	15,3	1,15	0,552
2002	11,6	58,3	93,8	52,9	16,9	1,17	0,563
2003	11,5	53,8	94,5	57,4	17,6	1,18	0,568
2004	11,3	50,7	97,5	64,5	20,2	1,23	0,590

¹ Průměrný počet živě narozených dětí připadající na jednu ženu ve věku 15 - 49 let

² Vyjadřuje počet narozených dívek, které se v průměru dožijí věku své matky v době porodu

Při sčítáních 1991 a 2001 byla plodnost žen zjišťována otázkou na celkový počet narozených dětí. Posun plodnosti do vyššího věku a celkové snížení plodnosti žen je z porovnání výsledků patrné, nejvíce pak v nejmladších věkových skupinách. Malé zvýšení počtu narozených dětí na 1000 žen ve věku 45-49 let je pak způsobeno tím, že v r. 2001 přešla do této věkové skupiny část ročníků žen, které realizovaly vysokou plodnost v první polovině sedmdesátých let.

Počet narozených dětí podle věkových skupin a rodinného stavu žen při sčítání 1991 a 2001

Věková skupina, rodinný stav	1991		2001	
	počet živě narozených dětí na 1000 žen		počet všech narozených dětí na 1000 žen	
	celkem	s dětmi	celkem	s dětmi
Rodinný stav celkem				
15-19	181	1 069	20	1 088
20-24	711	1 334	299	1 227
25-29	1 478	1 750	954	1 349
30-34	1 887	2 043	1 613	1 782
35-39	2 026	2 150	1 929	2 043
40-44	2 047	2 167	1 976	2 069
45-49	2 010	2 144	2 280	2 396
Z toho vdané ženy				
15-19	524	1 054	658	1 075
20-24	1 045	1 347	864	1 235
25-29	1 647	1 779	1 355	1 571
30-34	2 008	2 077	1 823	1 900
35-39	2 124	2 180	2 038	2 086
40-44	2 135	2 195	2 128	2 174
45-49	2 089	2 165	2 152	2 203

Pozn.: Při sčítání 1991 byl zjišťován počet živě narozených dětí, při sčítání 2001 počet všech narozených dětí (živě i mrtvě).

Potraty

Vývoj počtu potratů a potratovosti lze označit jako příznivý. Od roku 1988, kdy byl registrován historicky nejvyšší počet potratů (129 tis., z toho 114 tis. umělých přerušeni těhotenství) se celkový počet potratů snížil o dvě třetiny. Prakticky celé toto snížení jde na vrub umělých přerušeni těhotenství, jejichž počet činil v roce 2004 již jen 24 % stavu z roku 1988. To svědčí o zásadní změně v přístupu partnerských párů a zejména žen k antikoncepci. Počet ostatních (spontánních) potratů zůstává stabilní - kolem 13 tis. případů ročně.

Potraty a ukazatele potratovosti v letech 1991 - 2004

Rok	Počet		Potraty		Úhrnná potratovost ¹
	potratů celkem	z toho umělých přeruš. těhotenství	na 1000 obyvatel	na 100 narozených	
1991	120 050	106 042	11,6	92,5	1,69
1992	109 281	94 180	10,6	89,5	1,53
1993	85 445	70 634	8,3	70,3	1,18
1994	67 434	54 836	6,5	63,1	0,93
1995	61 590	49 531	6,0	63,9	0,84
1996	59 962	48 086	5,8	66,1	0,81
1997	56 973	45 022	5,5	62,7	0,77
1998	55 654	42 959	5,4	61,3	0,75
1999	52 103	39 382	5,1	58,0	0,70
2000	47 370	34 623	4,6	52,0	0,63
2001	45 057	32 528	4,4	49,5	0,60
2002	43 743	31 142	4,3	47,0	0,58
2003	42 304	29 298	4,1	45,0	0,56
2004	41 324	27 574	4,0	42,3	0,55

¹ Průměrný počet potratů připadající na jednu ženu ve věku 15-49 let

V populační historii České republiky nikdy počet potratů nepřevýšil počet narozených dětí (jako je tomu nyní např. v Rusku). Nejvíce se k této hranici přiblížila naše populace v roce 1989, kdy připadlo 98,2 potratů na 100 narozených dětí. Od té doby se tzv. potratový index (tj. počet potratů na 100 narozených) nepřetržitě snižuje a činí méně než polovinu zmíněného historického maxima.

Zemřelí

Vývoj úmrtnosti patří k největším kladům populačního vývoje po roce 1990. Střední délka života se v letech 1991 - 2004 prodloužila u mužů o 4,3 a u žen o 3,3 roku. Ve srovnání s předchozími obdobími jde o velmi rychlý růst. Nejvíce se na něm podílelo zlepšení úmrtnostních poměrů starších věkových skupin, nepochybně vlivem pokroku v léčení některých chronických nemocí i akutních stavů (zejména u nemocí oběhového systému). Na drobných výkyvech úmrtnosti se podílejí hlavně chřipkové epidemie.

Příznivý byl i vývoj perinatální, novorozenecké a kojenecké úmrtnosti. Česká republika se hodnotami těchto ukazatelů opět vrátila na absolutní světovou špičku. Pokrok medicíny umožnil, že dnes již není výjimkou úspěšné přežívání plodů s porodní hmotností kolem 500 gramů, což bylo ještě před deseti lety prakticky nepředstavitelné.

Zemřelí a ukazatele úmrtnosti v letech 1991 - 2004

Rok	Počet zemřelých			Zemřelí na 1000 obyvatel	Úmrtnost		
	celkem	z toho do 1 roku	z toho do 28 dnů		kojenecká ¹	novoro- zenecká ²	perinatální ³
1991	124 290	1 343	902	12,1	10,4	7,0	9,2
1992	120 337	1 204	749	11,7	9,9	6,2	8,4
1993	118 185	1 028	692	11,4	8,5	5,7	7,8
1994	117 373	847	505	11,4	7,9	4,7	6,4
1995	117 913	740	475	11,4	7,7	4,9	6,3
1996	112 782	547	347	10,9	6,0	3,8	6,0
1997	112 744	531	326	10,9	5,9	3,6	5,0
1998	109 527	472	289	10,6	5,2	3,2	5,2
1999	109 768	413	261	10,7	4,6	2,9	5,3
2000	109 001	373	231	10,6	4,1	2,5	4,5
2001	107 755	360	212	10,5	4,0	2,3	4,3
2002	108 243	385	251	10,6	4,1	2,7	4,5
2003	111 288	365	221	10,9	3,9	2,4	4,3
2004	107 177	366	224	10,5	3,7	2,3	4,0

¹ Počet zemřelých do 1 roku na 1000 živě narozených

² Počet zemřelých do 28 dnů na 1000 živě narozených

³ Počet mrtvě narozených a zemřelých do 7 dnů na 1000 narozených celkem (živě i mrtvě)

Ve struktuře úmrtnosti podle příčin smrti nenastaly závažné změny. Přesto lze pozorovat pozvolné snižování podílu nemocí oběhového systému. Naproti tomu novotvary představují stále závažný problém současné medicíny a incidence některých typů novotvarů i úmrtnost na ně řadí českou republiku v Evropě na přední místa (novotvary plic a trávicího ústrojí u mužů, prsu a ženských orgánů u žen). Pro srovnatelnost uvádíme data až od roku 1994, kdy se začala užívat 10. revize Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10).

Struktura úmrtnosti podle vybraných tříd příčin smrti (MKN-10¹) a podle pohlaví (v %)

Rok	II. Novotvary		IX. Nemoci oběhové soustavy		X. Nemoci dýchací soustavy		XI. Nemoci trávicí soustavy		XIX. Poranění a otravy	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
1994	26,8	21,5	50,9	60,1	4,3	3,6	4,2	3,4	8,7	5,8
1995	26,7	21,9	51,6	60,3	4,5	4,1	4,2	3,1	8,7	5,7
1996	27,5	21,9	51,2	60,9	4,3	4,0	4,2	3,1	8,5	5,3
1997	27,4	22,2	51,3	61,2	4,0	3,6	4,0	3,1	8,9	5,0
1998	28,3	22,8	49,7	60,6	4,2	3,2	4,4	3,2	8,3	4,5
1999	28,2	23,1	49,7	60,1	4,5	4,0	4,5	3,2	8,3	4,3
2000	29,1	23,6	48,2	58,6	4,8	4,3	4,4	3,4	8,6	4,4
2001	29,0	23,8	47,8	58,7	4,8	3,9	4,7	3,5	8,5	4,4
2002	29,5	23,8	47,2	58,4	4,7	4,0	4,6	3,6	8,4	4,2
2003	29,1	23,6	46,7	57,7	5,1	4,4	4,6	3,6	8,7	4,4
2004	30,0	24,6	46,0	56,8	5,0	3,9	4,8	3,7	8,4	4,6

¹ Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů - 10. revize

Zahraníční stěhování

Velkou proměnou prošel i mechanický pohyb obyvatel. Od roku 1993 je stěhování mezi Českou a Slovenskou republikou položkou zahraniční migrace a z legislativního hlediska podléhá obdobnému režimu jako stěhování ostatních cizinců. Pro srovnatelnost je tento typ stěhování samozřejmě započten i za léta 1991 a 1992. K další metodické změně došlo počínaje rokem 2001, kdy začalo být do bilance započítáváno stěhování cizinců s tzv. dlouhodobým pobytem (pobytová víza s dobou platnosti nad 90 dnů podle zákona č. 326/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Tato změna měla za následek podstatné zvýšení počtu registrovaných případů zahraničního stěhování na plusové i minusové straně bilance. Údaje jsou z tohoto důvodu s předchozím obdobím nesrovnatelné.

Zahraníční stěhování v letech 1991 - 2004

Rok	Absolutní počty			Na 1000 obyvatel		
	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Přírůstek stěhováním	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Přírůstek stěhováním
1991	14 096	11 220	2 876	1,4	1,1	0,3
1992	19 072	7 291	11 781	1,9	0,7	1,1
1993	12 900	7 424	5 476	1,3	0,7	0,5
1994	10 207	265	9 942	1,0	0,0	1,0
1995	10 540	541	9 999	1,0	0,1	1,0
1996	10 857	728	10 129	1,1	0,1	1,0
1997	12 880	805	12 075	1,3	0,1	1,2
1998	10 729	1 241	9 488	1,0	0,1	0,9
1999	9 910	1 136	8 774	1,0	0,1	0,9
2000	7 802	1 263	6 539	0,8	0,1	0,6
2001	12 918	21 469	-8 551	1,3	2,1	-0,8
2002	44 679	32 389	12 290	4,4	3,2	1,2
2003	60 015	34 226	25 789	5,9	3,4	2,5
2004	53 453	34 818	18 635	5,2	3,4	1,8

Česká republika je imigrační zemí. V období 1991 - 2000 získala zahraniční migrací celkem 87 tis. obyvatel. Vystěhovalo se 32 tis. a přistěhovalo 119 tis. osob. Statistika zahraničního stěhování podle zemí nemůže být za celé intercensální období úplná a srovnatelná, protože došlo ke značným změnám hranic resp. vzniku nových států na území bývalého Sovětského svazu a Jugoslávie. Proto je možné sestavit přehled jen za období od roku 1993.

Státy s největším počtem zahraničních migrantů ve vztahu k ČR v období 1993 - 2000

Stát	Počet přistěhovalých do ČR	Stát	Počet vystěhovalých z ČR
1. Slovensko	30 683	1. Slovensko	9 006
2. Ukrajina	8 970	2. Německo	1 911
3. Německo	7 549	3. Rakousko	521
4. Vietnam	5 489	4. Švýcarsko	313
5. Rusko	4 008	5. Spojené státy americké	272
6. Spojené státy americké	2 693	6. Kanada	217
7. Kanada	2 256	7. Itálie	179
8. Švýcarsko	1 873	8. Velká Británie	150
9. Rakousko	1 583	9. Polsko	104
10. Jugoslávie	1 573	10. Nizozemsko	79

Po vstupu České republiky do Evropské unie a legislativních úpravách podmínek pobytu cizinců na našem území (včetně novelizace azylového zákona), harmonizovaných s právem EU, bude zahraniční stěhování nabývat stále na významu, zvláště pak ve vztahu k pokračujícímu úbytku obyvatel přirozenou měnou. Lze očekávat další vzestup počtu cizinců, jejichž podíl na celkovém počtu obyvatel zatím zdaleka nedosahuje hodnot obvyklých v jiných zemích Evropské unie.

Vnitřní stěhování

Objem vnitřního stěhování (změna obce trvalého bydliště, v Praze i změna bydliště mezi urbanistickými obvody) v České republice se udržuje kolem hodnoty 200 tis. případů ročně, když po roce 1993 se poněkud snížil v absolutním i relativním vyjádření. Vnitřní stěhování se významně podílí na redistribuci obyvatelstva a ovlivňuje i věkovou strukturu emigračních a imigračních oblastí a složení obyvatelstva podle vzdělání a sociálních skupin.

Objem vnitřního stěhování v období 1991 - 2004

Rok	Počet případů vnitřního stěhování	
	absolutně	na 1000 obyv.
1991	244 986	23,8
1992	247 930	24,0
1993	241 261	23,4
1994	210 207	20,3
1995	203 877	19,7
1996	195 554	19,0
1997	197 226	19,1
1998	203 719	19,8
1999	201 476	19,6
2000	199 716	19,4
2001	204 622	20,0
2002	223 103	21,9
2003	211 487	20,7
2004	216 831	21,2

Vyjádřeno v měřítku „starých“ krajů (územních jednotek podle zákona č. 36/1960 Sb.) zaznamenal nejvyšší kladné migrační saldo v období 1991-1999 kraj Středočeský (celkem 30 tis. obyvatel), jako jediný zaznamenal migrační ztrátu kraj Severomoravský (- 3 tis. obyvatel). Jde o údaje včetně zahraničního stěhování. Pozoruhodný je vývoj migračního salda Prahy, jež se změnilo v roce 1998 z vysokého migračního zisku na úbytek. Tento vývoj souvisí s masivní bytovou výstavbou v příměstských obcích Středočeského kraje, přičemž změnu salda neodvrátila ani vysoká zahraniční imigrace do Prahy.

Bilance stěhování podle krajů v období 1991 - 1999

Kraj	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Přírůstek stěhováním
Praha	131100	121219	9881
Středočeský	119538	89040	30498
Jihočeský	45809	38563	7246
Západočeský	48236	43171	5065
Severočeský	75918	65329	10589
Východočeský	64561	57081	7480
Jihomoravský	85242	66214	19028
Severomoravský	65533	68241	-2708